

Коберник Галина,

канд. пед. наук професор, завідувач кафедри теорії початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ІНТЕРАКТИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розкриваються психологічні та педагогічні проблеми з якими стикаються вчителі початкової школи в процесі навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, причини їх виникнення та шляхи усунення цих причин. Як показують спостереження, школярі потребують більше уваги з боку дорослих, зокрема батьків, прагнуть до самоствердження. Пропонується вчителю початкової школи, враховуючи вже сформовані якості учнів, шляхи створення освітнього середовища та організації освітнього процесу, за умов якого кожний школяр мимоволі включався б у навчально-пізнавальну діяльність, був почутим, миг самовиразитися. Одним із ефективних шляхів розв'язання такої проблеми є створення ситуації, в якій дитина перебуває в режимі бесіди, діалогу, де вона моделює, пише, малює тощо.

Ключові слова: *Учитель, початкова школа, молодший школяр, освітнє середовище, навчально-пізнавальна діяльність, самоствердження, особистісно орієнтоване навчання, інтеракція, ІК-технології.*

У статье раскрываются психологические та педагогические проблемы с которыми встречаются учителя начальной школы в процессе учебно-познавательной деятельности младших школьников, причинами их возникновения и пути устранения этих причин. Школьники начальной школы хотят самоутвердиться. Они хотят быть выслушанными, услышанными. Предлагаются учителю начальной школы, учитывая уже сформированные качества учеников, пути создания образовательной среды

та організацію освітнього процесу, в умовах якого кожен учень непроизвольно включався б у навчально-пізнавальну діяльність, був вислуханим, міг самовиразитися.

Ключеві слова: *Учитель, початкова школа, молодший школяр, освітня середовище, навчально-пізнавальна діяльність, самоствердження, особистісно орієнтоване навчання, інтеракція, ІКТ-технології.*

У сучасних умовах реформування системи освіти України особливо гостро стоїть проблема розвитку особистості школяра у середовищі закладу освіти, підготовки його до самостійного навчання й самовдосконалення, індивідуалізації та диференціації педагогічного процесу, підвищення його ефективності за рахунок запровадження освітніх інновацій.

Проблема формування освітнього середовища в навчальних закладах різних типів, у т. ч. початковій школі, розглядалася різними науковцями (Л. Бельковець, Н. Бібік, О. Біда, А. Бондаревська, І. Гавришак, І. Гаман, Р. Гібсон, Н. Гонтаровська, Т. Ісаєва, О. Киричук, О. Кіліченко, А. Мазуренко, В. Слободчиков, О. Смолінська, Г. Тарасенко, О. Федій, А. Цимбалару, І. Шалаєв та ін.).

Проте сьогодні вимагає від учителя більш конкретних заходів щодо створення освітнього середовища в умовах роботи з дітьми, які «народилися з гаджетами в руках». Спостерігаючи за дітьми, особливо шестирічного віку, вчителі відзначають, що до школи приходять діти, які себе по-іншому поведуть, з ними не можна працювати старими методами. Це діти, які не хочуть, щоб на них здійснювали тиск ззовні. Вони зростають в іншому середовищі. Переважна більшість дітей не хочуть слухати казок, тим паче їх читати, тому що їм набагато цікавіше це подивитися на планшеті чи комп'ютері. Такі діти не звикли слухати дорослого, зокрема і вчителя. Значна частина першокласників «не чують», коли вчитель просить їх відкрити

зошит, взяти в руки олівець, відлічити певну кількість клітинок у зошиті, де і як починати писати. Вони чекають, коли закінчиться урок. Що спричинило такий стан? Який вихід із ситуації, що склалася?

Метою нашої статті є спроба відповісти на поставлене запитання.

Сучасне покоління дітей – це діти, які, у зв'язку з проблемами майбутніх мам, ще в утробі по-іншому сформувалися, діти навчанням яких почали досить рано займатися, діти яким надана була можливість надто рано і на тривалий час користуватися гаджетами, замість спілкування з батьками, замість слухання казок т. п. Переважно це діти, які не доотримали уваги з боку дорослих, тому для них так важливо бути почутими, щоб дослухалися до їхньої думки, звертали на них увагу.

Адже в міру своєї зайнятості, батькам простіше дати в руки дитині планшет і щоб вона їм не зважала. До того ж, сучасні мами, перебуваючи в декретній відпустці, намагаються працювати через інтернет, позбавляючи дитину своєї уваги. А діти, в свою чергу, щоб привернути увагу дорослих до себе, часто вдаються до капризів та істерик. Це стає звичкою, з якою малюки приходять до школи. Якщо з такими дітьми не працюють, ці звички переростають в нахабство та егоїзм. Ще гірше, коли з метою привернути до себе увагу, використовуються соцмережі.

Ми часто стали стикатися з випадками, коли підлітки для привернення уваги до своєї персони організовують побиття однолітків, фіксуючи це на відеокамери і виставляючи на своїх сторінках через інтернет.

Учитель початкової школи, враховуючи вже сформовані якості таких дітей, має так організувати освітній процес, створити таке освітнє середовище, за умов якого кожна дитина мимоволі (бо це їй цікаво) включалася б у навчально-пізнавальну діяльність, чула, сприймала і виконувала завдання, які підготував учитель з метою опанування програмовими знаннями та компетентностями, була б зацікавлена ходити до

школи. Якщо вчитель працює по-старому, старими методами, значна частина учнів у класі буде далеко від того, чого намагаються навчити їх у школі. Тоді в учнів може сформуватися негативне ставлення до навчання.

О. Сухомлинський, аналізуючи свої труднощі в роботі у перші роки своєї педагогічної діяльності, зазначав, що однією з причин цих труднощів є невміння «зрозуміти мотиви дитячої неслухняності, свавільності» [1]. І тільки той, хто оволодів майстерністю це зрозуміти, той зможе знайти шлях до його серця, до організації його дій у правильне необхідне русло для подальшого всебічного розвитку.

Більшість дітей, які приходять до школи, мають позитивну спрямованість, адже для них вступ до школи це крок до дорослого життя, вони з нетерпінням дивляться на новий портфель, пенал, зошит, багато хто з них уміє читати, рахувати, а дехто і писати. Проте, для них нецікаво те, що пропонують їм у школі і не стільки нецікавий зміст навчання, як форма подачі його. Адже вчитель має зрозуміти, що, граючи в ігри за комп'ютером, або гаджетом, діти звикають до швидких змін подій, вони «беруть участь» в цих подіях, активно працюють, а їх у першому класі саджають за парту і змушують слухати, часто нецікаву для них інформацію.

Учитель, який це розуміє, намагається по-новому працювати. Це зрозуміло і Міністерство освіти і науки, яке пропонує у Концепції Нової української школи організацію нового освітнього середовища з широким використанням нових ІК-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення лабораторної бази для вивчення предметів природничо-математичного циклу.

Гуманістичні цінності шкільної освіти зумовили зміну авторитарно-дисциплінарної її моделі на особистісно орієнтовану, сутнісними ознаками якої є освіта учнів з максимально можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку і самоактуалізації, осмисленого визначення своїх

можливостей і життєвих цілей. Особистісно орієнтована система навчання об'єктивно змінює позицію учнів і вчителів у їх взаємодії, утверджує не рольове, а особистісне спілкування, зумовлює потребу самоствердитися у процесі діалогу, дискусій, обміну думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій, стимулює розвиток критичного мислення.

Сучасній школі потрібен учитель, який готовий і здатний здійснювати особистісно орієнтоване навчання та виховання, тобто застосовувати систему багатоваріантних методик і технологій, проявляти творчий підхід до організації навчально-виховного процесу на різних рівнях складності, реалізовувати цілісне гуманно-демократичне виховання учнів і домагатися постійного самовдосконалення власної особистості.

Слідом за К. Д. Ушинським чимало знаменитих педагогів повторювали думку: "Особистість може виховати лише особистість". Отже, найважливіші цінності освіти: не тільки дитина, а й педагог, який здатний до розвитку задатків, таланту і всього того, чим наділила її природа, соціального захисту, збереження індивідуальності. Тому особистісно-орієнтована підготовка в шкільній і педагогічній освіті взаємозв'язані.

Все це в свою чергу вимагає зміни освітнього середовища – це зміни ставлення до дитини: повага, увага до неї і прагнення знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання. Саме такою має стати Нова українська школа [3].

Одним із перших завдань, які стоять перед учителем початкової школи щодо організації освітнього середовища, це забезпечити необхідну умову для засвоєння програмового матеріалу – чути вчителя.

Значне місце тут відводиться «ранковим зустрічам», груповим заняттям, які передбачені Модельною навчальною програмою Нової Української школи. Ранкова зустріч дає дітям змогу брати участь у групових обговореннях, а педагогам – моделювати й активно розвивати в дітей уміння

та навички ефективного спілкування. Саме на цьому етапі навчання першокласники вчаться уважно слухати, коли говорять інші; вирішують проблеми за допомогою слів; пропонують свої ідеї іншим учням класу [3].

Водночас діти привчаються жити в колективі, спільно виконувати завдання, обминати та розв'язувати конфліктні ситуації. Аналіз досліджень свідчить, що за умов спілкування та спільного розв'язування навчальних завдань стає можливим розвиток підростаючої особистості, здатної визнавати і поважати цінності іншої людини; розвиток навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи (суспільства); взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивідуума; виховання якостей:

- толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності;

- формування загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки;

- вміння об'єднуватися з іншими членами суспільства задля розв'язання спільної проблеми;

- вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності;

- розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них;

- знання законів, основних прав людини;

- особистої відповідальності та громадянського обов'язку;

- здатності цінувати свободу та вміння користуватися нею;

- усвідомлення особистої відповідальності,

що так важливо для дітей покоління Z.

В умовах інтеракції, ведучи діалог чи бесіду, учень має можливість стати активним учасником цих процесів. Постійно говорячи, моделюючи, пишучи, малюючи тощо, він не є слухачем, спостерігачем, а бере безпосередню участь у здобутті нової інформації.

У процесі організації такої роботи особа сприймає себе позитивно, відкрита життєвим ситуаціям, приймає рішення, вона діє вільно, невимушено, незалежно від когось чи чогось, безпосередня, доброзичлива, поважає творчий підхід, не лякається спонтанних рішень [2].

За умов взаємодії учнів створюється найважливіше середовище духовно-особистісного та соціального прояву людини, яке забезпечує самовираження особистості, розвиває та збагачує її свідомість. Водночас спілкування, в яке вступає школяр, є активним засобом педагогічного впливу, учень в ньому не як пасивний об'єкт виховного впливу, а як активний творчий суб'єкт із власним почуттям гідності, поваги й власної позиції "Я".

Навчально-пізнавальна діяльність в умовах інтеракції створює доброзичливий психологічний клімат, учні непримусово, вільно висловлюють свої думки, почувавши себе розкрито. Таке навчання дає змогу згармонізувати загальнокультурні знання, уміння, способи діяльності, посилити практичну спрямованість освіти [2].

Отже, навчаючись у взаємодії з однокласниками, молодший школяр набуває таких якостей, як:

- здатність вільно висловлювати власну думку, правильно її формулювати, аргументовано відстоювати свою точку зору, активно вступати в дискусію;
- вміти слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати різні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації і переживати їх;
- будувати конструктивні стосунки в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу;

- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу;
- знаходити спільне розв'язання проблеми;
- навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт;
- бути толерантним.

В процесі інтерактивного навчання реалізуються такі основні завдання соціального самоствердження підростаючої особистості, як:

- підвищення загальної культури (культури мислення, мовлення, спілкування);
- включення учнів у процес взаємодії з однолітками для задоволення їх потреби у спілкуванні;
- розвиток техніки спілкування і взаємодії, здібностей, почуттів, переконань, умінь стверджувати довірливі взаємовідносини як вищу цінність спілкування (Г. М. Сагач).

Можна сказати – виконуючи спільне завдання, молодший школяр компенсує втрачену увагу до своєї персони, усвідомлює свою важливість у колективі (його чують, він вислуханий, до його думки прислухаються), проявляє свою ініціативу, самостійність, лідерські якості, вміння працювати в колективі, беручи до уваги інтереси інших. Цим самим підростаюча особистість набуває якостей інноватора та громадянина, який уміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини.

Учитель, у процесі спілкування учнів, своїми діями формує і підтримує у них самоповагу, яка відображає те, наскільки вони приймають себе такими, якими вони є.

Задоволеність собою в цілому, тобто достатньо висока самоповага – це наслідок високої самооцінки тих своїх якостей, які людина вважає

найважливішими. Індивіди з високою самоповагою більш самостійні і менш навіювані. Позитивно ставлячись до себе, вони, як правило, добре “приймають” і оточуючих, тоді як негативне ставлення до себе часто поєднується з недовірливим чи недоброзичливим ставленням до інших людей. Висока самоповага вкрай необхідна для всього процесу розвитку особистості і для її соціалізації зокрема.

Оскільки висока самоповага асоціюється з позитивними, а низька – з негативними емоціями, мотив самоповаги – це особиста потреба людини зробити максимальним переживання позитивних і мінімальним – негативних самоставлень.

Слід зазначити, що висока самоповага – не синонім зазнайства, зарозумілості чи несамокритичності. Школяр з високою самоповагою не вважає себе кращим за інших, а просто вірить у себе і в те, що можна подолати свої недоліки.

Низька самоповага, навпаки, передбачає почуття неповноцінності, недостойності, що справляє негативний вплив на психічне самопочуття і соціальну поведінку особистості. Для вчителів із заниженою самоповагою характерна загальна неспокійність образу ”Я” і думки про себе. Вони особливо чутливі до всього, що зачіпає їх самооцінку. Такі учні хворобливо реагують на критику, гостро переживають, якщо вони виявляють у собі якийсь недолік. Їх більше, ніж інших, хвилює погана думка про них оточуючих.

Занижена самоповага і комунікативні труднощі знижують і соціальну активність підростаючої особистості.

Отже, у процесі інтерактивного навчання у молодшого школяра утверджується ставлення до себе як до значущої особистості, формується позитивна особистісна сутність, постійно задовольняється його потреба в особистісній безпеці. Проте подальшого дослідження та розробки потребують питання орієнтації на потреби учня в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

1. Луцюк А. М. Василь Сухомлинський про педагогічну майстерність учителя : монографія / А. М. Луцюк. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 208 с.]
2. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Методичний посібник. – К.: АПН, 2002. – 136 с.
3. zakinpko.org.ua/...ta.../4468-koncepcija-novoi-ukrainskoi-shkoli-onovleno